

شناسایی گیاهان دارویی منطقه بورالان ماکو

محمد محرم زاده (۱) و محمد فتاحی (۲)

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد منابع طبیعی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران، ۲- دانشجوی دکتری فیزیولوژی و اصلاح گیاهان دارویی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران

ایران با داشتن شرایط اقلیمی متنوع، تنوع وسیعی از گیاهان را در خود جای داده است. امروزه با توجه به مضرات مصرف داروهای شیمیایی تمایل بشر به سمت طب سنتی و استفاده از گیاهان دارویی افزایش یافته است. شناسایی گیاهان دارویی در هر منطقه می‌تواند حائز اهمیت فراوانی باشد. منطقه بورالان در شمال آذربایجان غربی از جمله مناطقی است که به دلیل اقلیم خاص دارای تنوع قابل ملاحظه‌ای از نظر ژرمپلاسم گیاهی است. در این پژوهش ژرمپلاسم این منطقه از نظر گیاهان دارویی مورد بررسی قرار گرفت و نتایج نشان داد که لیست فلورستیکی گیاهان محدوده مورد مطالعه شامل ۲۷ خانواده و ۹۷ گونه می‌باشد. مهمترین گیاهان دارویی شناخته شده در این منطقه شامل خشخاش، آویشن، بابونه، گشنیز، کنگر، درمنه، ختمی، فرفیون، زرشک، خاکشیر، علف هفت بند، شیر خشت، شیرین بیان و تلخ بیان، گون، مریم گلی، نسترن وحشی، گل گاوزبان، آلاله، افدرا، میخک وحشی، گلابول وحشی می‌باشد. به نظر می‌رسد تنوع گیاهان دارویی در منطقه به دلیل تنوع اکولوژیکی قابل توجه می‌باشد. پوشش گیاهان دارویی این منطقه در گذشته بسیار غنی بوده و لیکن رستنی های آن در سال‌های اخیر یا به طور کلی نابود یا دچار تغییرات جدی شده است. ولی با این وجود در حال حاضر نیز با توجه به نتایج این پژوهش این منطقه تنوع وسیعی از نظر نوع و گستردگی گیاهان دارویی دارد.

مقدمه

تا به امروز حداقل ۲۵۰۰۰۰ گونه گیاهان عالی شناخته شده‌اند که از این میان، تعداد بسیاری از آنها در زندگی انسان دارای اهمیت بوده و در تغذیه، مواد ساختمانی، رنگ ها، ادویه جات و گیاهان دارویی ایفای نقش می‌نمایند. هم اکنون ۵۰ تا ۷۰ هزار گونه گیاهی در سراسر جهان در علم پزشکی سنتی و نوین مصرف دارویی دارند. بر اساس اعلام اتحادیه جهانی حفاظت از حیات وحش (WWF)، گیاهان دارویی که عمده آنها در گروه گیاهان وحشی قرار می‌گیرند، منبع درآمد ارزشمندی برای ساکنان روستاها بویژه در کشورهای در حال توسعه شمرده می‌شوند. اما مصرف بیش از اندازه این گیاهان در دنیا تداوم آنها را به خطر انداخته است، که این معضل نه تنها دوام بسیاری از گونه‌های گیاهان دارویی را تهدید می‌کند، بلکه زندگی افرادی که این گیاهان منبع غذایی یا درآمد آنها محسوب می‌شود را نیز به خطر انداخته است. از این رو سازمان تجارت جهانی با تدوین استاندارد جهانی جدیدی در زمینه مدیریت مصرف گیاهان دارویی در نظر دارد دوام‌پذیری این منابع ارزشمند اقتصادی و غذایی را افزایش داده و از این طریق خطر نابودی بسیاری از این گونه‌ها را کاهش دهد. متأسفانه در کشور ایران علیرغم داشتن منابع ژرم پلاسم غنی، همه ساله تعدادی از گیاهان دارویی توسط اهالی محل تخریب می‌شوند، به طوری که بسیاری از منابع گیاهی از جمله لاله واژگون، سوسن چلچراغ، باریجه و آنغوزه و... در معرض انقراض قرار گرفته است. در این پژوهش سعی شده است که ژرم پلاسم منطقه بورالان بررسی شده، تا با شناخت گونه های گیاهی موجود در منطقه، در جهت حفظ منابع گیاهی آن اقدامات لازم به عمل آید.

مواد و روشها

منطقه بورالان در شمال غربی ایران (آذربایجان غربی) واقع شده و دارای مرزهای مشترکی با دو کشور ترکیه و جمهوری آذربایجان می باشد. این منطقه زیر حوزه‌ای از آبخیز رود خانه ارس به شمار می‌آید. مساحت این حوزه ۳۰۴۱۰ هکتار و محیط آن ۱۰۶۵ کیلومتر است. متوسط بارندگی آن ۲۰۰ تا ۲۷۵ میلیمتر و اقلیم منطقه خشک تا نیمه خشک می‌باشد. حداقل، حداکثر و متوسط دمای منطقه به ترتیب ۲۵-، ۴۴ و ۹/۹ درجه سانتیگراد می‌باشد. رطوبت نسبی منطقه در ماههای گرم ۴۴٪، در ماههای سرد، ۷۲٪ و متوسط تبخیر سالانه آن ۱۱۱۶۶ میلیمتر می‌باشد.

برای مطالعه ژرمپلاسم منطقه گیاهان مختلف منطقه در طی دو سال با همکاری اهالی منطقه جمع‌آوری شده و پس از تهیه نمونه‌های گیاهی توسط متخصصان گیاهشناسی مورد شناخت و ارزیابی قرار گرفت.

نتایج

لیست فلورستیکی گیاهان محدوده مورد مطالعه شامل ۲۷ خانواده و ۹۷ گونه بوده است. از مهمترین خانواده های گیاهی این منطقه گیاهان آستراسه، نعنائیان، چتریان و گندمیان می باشد. و مهمترین گیاهان دارویی بابونه، گشنیز، کنگر، درمنه، خطمی، فرفیون، زرشک، خاکشیر، آویشن، علف هفت بند، شیر خشک، شیرین بیان و تلخ بیان، گون، مریم گلی، نسترن وحشی، گل گاو زبان، آلاله، افدرا، میخک وحشی، گلایول وحشی، خار زن بابا، خار شتر، شکر تیغال، علف چای، خشخاش، آویشن می باشد.

بحث

منطقه یاد شده در دامنه کوه های آرات واقع شده و از دو بخش متمایز دشتی و کوهستانی تشکیل یافته و چشمه ثریا که سرچشمه رودخانه ارس را تشکیل می دهد در این قسمت قرار گرفته است. پوشش گیاهان دارویی این منطقه در گذشته بسیار غنی بوده است و لیکن رستنی های آن در بسیاری از قسمت ها یا به کلی نابود شده یا عمیقاً تغییراتی را داشته است. که علت آن به دلیل استفاده بیش از حد از ظرفیت تولیدی مراتع می باشد. به نظر میرسد تنوع زیاد موجود در این منطقه به خاطر تنوع اکولوژیکی این منطقه باشد. در تحقیق حاضر سعی شده است با شناخت و معرفی گیاهان این منطقه گامی کوچک در جهت حفظ ژرمپلاسم غنی منطقه و جلوگیری از بین رفتن آنها گامی برداشته شود. همچنین شناخت گیاهان دارویی در هر منطقه باعث خواهد شد که اطلاعات اولیه برای کشت و اهلی کردن گیاهان به دست آید تا با حمایت مسئولین مربوطه، کشت این گیاهان به عنوان منبع درآمد برای ساکنان آن منطقه باشد.

منابع

فخر طباطبایی، سید محمد. ۱۳۷۵. برخورد سیستمی با طبیعت زنده، شرکت سهامی انتشار، تهران.

Medicinal Plant Specialist Group. 2007. International Standard for Sustainable Wild Collection of Medicinal and Aromatic Plants (ISSC-MAP). Version 1.

Hamilton, A. 2003. Medicinal plants and conservation: issues and approaches published by international plants cinservetion unit.

Identification of medicinal plants in Borallan region of Maku

Mohammad Moharamzadeh and Mohammad Fattahi

1

Abstract

Iran has different climates, cause to high diversity of plants. Today with respect to harmful effects of chemical drugs, people prefer to use of medicinal plants and traditional medicine. Medicinal plants Identification is very important in any region. Borallan region, located in North-West of West Azerbaijan, is one of main areas that have considerable plant diversity. In this study, germplasm was investigated by attention to medicinal plants. Results showed that Floristic list of plants including 27 family and 97 species. The main medicinal plants were *Papaver*, *Thymus*, *Anthemis*, *Coriandrum*, *Gandelia*, *Artemisia*, *Althea*, *Euphorbia*, *Sisymbrium*, *Polygonum*, *Cotonaster*, *Glycyrrhiza*, *Sophora*, *Astragalus*, *Salvia*, *Rosa*, *Berberis*, *Anchusa*, *Ranunculus*, *Ephedra*, *Dianthus* and *Gladio* species. It seems that medicinal plants diversity is because of its ecological variation in this region. Medicinal plant cover was very rich previously in this region. But many plants were destroyed during recent years or were altered seriously in Borallan. According to present work this area has extensive and different medicinal plants.

Key Words: Germplasm, Ecological diversity, Medicinal plant, Borallan region